

doi.org/10.29295/2311-7257-2018-101-3-5-16
УДК 711.4+72.012.27

Ладигіна І. В., Біжко Є. В., Дубіна Н. Г.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
(вул. Сумська, 40, Харків, 61002, e-mail: irina.lad.irina2017@gmail.com; evgeniabiz@gmail.com;
natalia.dubina@gmail.com; orcid.org/0000-0001-8370-5783, orcid.org/0000-0001-5197-6490;
orcid.org/0000-0002-0306-4144)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ВИСОТНИХ КОМПЛЕКСІВ ЯК АРХІТЕКТУРНИХ АНСАМБЛІВ В СТРУКТУРІ СУЧАСНИХ НАЙКРУПНІШИХ МІСТ

У постіндустріальний період відбуваються швидкі зміни в найкрупніших містах. Архітектурні ансамблі припиняють існування в ролі статичних елементів міського середовища, в структуру яких активно впроваджуються нові, часто висотні, об'єкти, доповнюючи її та розвиваючи, а самі архітектурні ансамблі багатьма дослідниками починають розглядатися як складні комплекси, що володіють системними властивостями.

В таких умовах значення висотної забудови, що постійно зростає, формування на її основі багатофункціональних комплексів, містобудівних вузлів, підцентрів розвитку – домінант та нового силуету міської системи, зумовлює підвищення вимог до архітектурно-художніх та естетичних рішень та створення на основі багатофункціональних висотних комплексів архітектурних ансамблів, що, зі свого боку, підтверджується тенденцією виникнення та розвитку основних типів «хмарочосів».

Ключові слова: архітектурний ансамбль, багатофункціональний висотний комплекс, міська структура, сучасний етап урбанізації, системне розуміння міста та його окремих елементів.

Вступ. В умовах стрімкого розвитку найкрупніших міст в межах сучасного етапу процесу урбанізації рельєфно проявляється тенденція формування архітектурних багатофункціональних, часто висотних комплексів, що перетворюючись на структури міського типу впроваджуються у міську тканину, утворюючи нові, розвиваючи існуючі історично виникненні міські підцентри та навіть доповнюючи автентичне середовище історичного ядра.

В таких умовах багатофункціональний висотний комплекс має розглядатися як архітектурний ансамбль, в процесі створення якого гармонізується просторове середовище, що оточує людину, формується новий образ міста, новий силует. Особливу важливість отримує цілісність та виразність композиції, а також можливість використання ансамблю для створення сталого та гармонійного середовища проживання.

У той же час містобудівні умови, які склалися на протязі ХХ – початку ХХІ століття, що проявляються у екстенсивному зростанні найкрупніших міст та формуванні на їх основі надміських систем, зумовлюють пошуки нових форм архітектурно-містобудівної діяльності, в тому числі і у сфері формування ансамблевих композицій, оскільки саме ансамблеві системи, їх художній облік, що запам'ятовується назавжди, візуальна цілісність композиційного рішення формують образ міста.

Однак ж, на думку вчених, існує принципова різниця між архітектурним ансамблем і комплексом, що трактується як група споруджень, яка, за визначенням О. В. Іконнікова, закономірно організована за функціональними, техніко-конструктивними та формально-естетичними ознаками, але не володіє художньою образністю. При цьому не тільки єдина цілісність художнього образу, що поєднує окремі спорудження та простори в архітектурний ансамбль, а й поширення впливу за фізичні межі являється його невід'ємною ознакою [10].

В свою чергу сучасні багатофункціональні комплекси – башти – «хмарочоси» виникли в індустріальну добу, а в умовах становлення постіндустріального суспільства, з розвитком новітніх технологій, стають основним трендом, своєрідною візитною карткою сучасних найкрупніших міст. Гігантські багатоповерхові споруди поступово змінюють структурно-планувальну, об'ємно-просторову та архітектурну організацію поселення [5, 13]. Тож, їх формування як архітектурних ансамблів, вдосконалення естетичних ознак, надання художньої неповторності та цілісності набуває певної **актуальності**. А завдання

реконструкції найкрупніших міст та їх центрів в період зміни технологічних епох підіймають тему створення архітектурного ансамблю на новий рівень.

Мета дослідження в таких умовах полягає у визначенні основних тенденцій формування багатофункціональних висотних комплексів як архітектурних ансамблів.

Для досягнення мети вирішуються **завдання**, що передбачають аналіз найбільш значимих та характерних для сьогодення багатофункціональних висотних комплексів як архітектурних ансамблів.

Об'єктом дослідження виступають сучасні багатофункціональні висотні комплекси – архітектурні ансамблі.

Предмет дослідження становлять особливості формування багатофункціональних висотних комплексів як архітектурних ансамблів.

Результати дослідження. У сучасній літературі – енциклопедіях, енциклопедичних словниках, довідниках, підручниках, наукових статтях і дослідженнях, існує безліч визначень поняття «архітектурний ансамбль». Сам термін походить від французького «ensemble» - цілісність, зв'язність, єдність.

У архітектурну теорію поняття «ensemble», що раніше вживалося лише як прислівник в значенні «разом» [2, с. 13], увійшло приблизно на початку XIX століття. Термін був зафіксований в «Словнику» теоретика пізнього французького класицизму Картемера де Кенсі. Завдяки цьому виданню, добре відомому в Росії, термін «ансамбль» увійшов в професійний арсенал російських архітекторів [14, с. 305]. Однак простежити еволюцію поняття в Росії в XIX столітті досить складно. Аналіз енциклопедичних публікацій дає підставу зробити висновок, що від моменту появи в Росії і до кінця XIX століття поняття «ансамбль» пов'язувалося з гармонійною побудовою окремої будівлі, а не комплексом будівель в просторі міста чи якогось ландшафту, як воно розуміється сьогодні [20, с. 821]. Одним з перших, хто в Росії вжив поняття «ансамбль» стосовно до забудови міста, можна вважати О. М. Бенуа. У статті 1902 року «Мальовничий Петербург» О. М. Бенуа особливо відзначив, що Петербург гарний «само в цілому або, вірніше, величезними шматками, великими ensemble, широкими панорамами» [4, с. 1] і «одна з головних причин цілісності одержуваного від нього враження ... криється в порівняльній одночасності всіх головних споруд» [4, с. 3-4]. Завдяки «відкриттю» і активному дослідженню російського класицизму, ідея стилістичної єдності в забудові міст, притаманна тій добі, стала розглядатися як вищий ідеал, до якого треба прагнути [17].

Формування нових уявлень про місто у XX столітті сприяло виникненню авторських концепцій таких майстрів як Л. О. Ільїн, В. О. Лавров, О. В. Бунін [7] та інших, що займалися дослідженнями проблеми архітектурних ансамблів.

Так, Л. О. Ільїн вважав, що ансамбль в радянських умовах є найвища і природно можлива форма архітектурної організації, що витікає з колективних спрямувань, плановості та організованості [11].

В. О. Лавров робив акцент на тому, що до змісту архітектурного ансамблю відноситься не тільки утилітарне значення споруд або цільове призначення даної території, але й художньо-образний зміст, який реалізується через просторово-композиційні форми. При цьому архітектурний ансамбль міста уявляє собою групу споруд, що поєднані соціально-ідеологічним змістом, підпорядковані єдиному архітектурно-просторовому образу і приведені до композиційної цілісності тими чи іншими засобами художньої виразності [12].

Пізніше, у 1979 році О. В. Іконніков розглядає архітектурний ансамбль як систему будівель, споруд і відкритих просторів, закономірно організованих відповідно до життєвих потреб, світогляду суспільства, прийнятими ним естетичними цінностями, які несуть певний ідейно-художній зміст [10].

І. Б. Дагданова, в свою чергу, розуміє під архітектурним ансамблем композиційно цілісну містобудівну структуру, художньо погоджену єдність архітектурних споруд та

навколишнього середовища, естетичний вплив якого людина відчуває при переміщенні у просторі [9].

Виходячи з узагальненої інформації різних джерел, архітектурний ансамбль можна визначити як гармонійну єдність просторової композиції будівель, інженерних споруд, творів монументального живопису, скульптури і садово-паркового мистецтва. Велика увага при створенні ансамблю приділяється його зоровому сприйняттю.

Багато авторів, які пишуть про архітектуру та містобудування, визначаючи поняття ансамблю перераховують ряд основних ознак, притаманних його системі, таких як законна цілісність організації простору, гармонія форм, єдність ритму і масштабу по відношенню до людини у всіх будівлях і елементах, що входять в ансамбль.

Ознаки єдності можуть бути досить конкретні – загальний характер побудови силуету (наприклад, спокійна, розпластана горизонтальність або, навпаки, контрастне зіткнення вертикальних і горизонтальних елементів), однакові висота і внутрішнє розчленування будівель. Ансамбль може мати єдину систему пластичних акцентів, що проходить через всі його споруди, володіти єдністю стилю. Але найголовнішою, універсальною властивістю ансамблю вважається його художньо-образна, смислова єдність.

При цьому в формальному вирішенні ансамблю повинна бути присутня не тільки єдність, а й різноманіття, що розгортається в її межах. В іншому випадку складно досягти багатства засобів вираження, необхідних для втілення складних смислових значень. Такі прийоми створення цілого, як симетрія, спільність горизонтальних членувань, єдиний вертикальний ритм, механічне підпорядкування певним формальним ознакам (наприклад, ордерна система) з'явилися вже в рамках історичних традицій, що склалися стосовно формування класичних ансамблів, які, з певною часткою умовності можуть бути віднесені до докапіталістичного періоду.

В цей час оформилися основні типи історичних архітектурних ансамблів, серед яких дослідники виділяють:

- архітектурні ансамблі на основі окремих культових або громадських комплексів (акрополі, агори, форуми, фортеці, замки, монастирі);
- архітектурні ансамблі на основі площ, де простір грає системоутворюючу роль;
- архітектурно-ландшафтні (палацо-паркові) комплекси, в яких ландшафтна складова виступає на паритетних умовах.

У містобудівному відношенні виділяють:

- архітектурні ансамблі в структурі міста (історичне ядро, містобудівні вузли, громадські підцентри – системоутворюючі елементи міста);
- архітектурні ансамблі у природному оточенні (як домінанти або такі, що доповнюють ландшафт чи посилюють природні домінанти).

Оскільки місто постійно змінюється, то і створення ансамблю у кожний період часу відображає специфічну низку проблем. Тема ансамблю стає збірною. Її складають аналіз історичного міського середовища, наукові дослідження, специфічні характеристики розвитку міста – структура, функціональне зонування, організація житлових і промислових комплексів, стан соціальної, інженерно-транспортної інфраструктури, екологічні проблеми.

Остання складова особливо гостро постає у індустріальний період, коли питання збереження існуючих історичних ансамблів, їх відтворення, розвитку або створення нових випробовують тиск гіпертрофованого екстенсивного розвитку міст та гострих екологічних викликів. У цей час висотні об'єкти, що виникають як результат науково-технічного прогресу, починають активно включатися до складу архітектурних ансамблів, або навіть їх утворювати.

Яскравим прикладом такого підходу можна вважати розвиток громадського центру Харкова в середині 1920 років шляхом формування на вільній території в північній частині

міста нового адміністративно-ділового центру – площі Держинського (нині площа Свободи) (рис. 1) з оточуючими її житловими кварталами [19].

Спорудження Будинку державної промисловості та інших об'єктів нового центру Харкова стало значним явищем у розвитку радянської архітектури. У 1919 році колишнє губернське місто перетворилося на столицю України, став її економічним та культурним центром [8].

Розміщення будівель та сама ідея організації площі нового адміністративно-ділового центру була розроблена в 1923-1924 роках у проекті планування та забудови колишніх університетських земель групою харківських архітекторів, до якої входили А. Н. Бекетов, А. Г. Молокін, А. Л. Ейнгорн та інженер А. Ф. Войткевич [18]. До реалізації була прийнята схема архітектора В. К. Троценко, в якій площа компонувалася з круглої та прямокутної частини. У круглій частині площі за дугою було розташовано комплекс Держпрому, що складався з дев'яти радіально орієнтованих корпусів, які були згруповані у трьох масивах з двома проїздами між ними.

Рис. 1. Площа Держинського (Свободи) в Харкові

Переходи, які нависали над проїздами, зв'язали комплекс в одне ціле, формуючи багатопланову уступчасту композицію, окремі об'єми якої досягали 14 поверхів. Висота будівлі складала 63 метри. Пізніше, в 1955 році, коли була побудована перша телевішка, вона досягла 108 метрів. Завдяки цьому та застосуванню монолітного залізобетону при будівництві, Держпром ще називають «першим радянським хмарочосом».

Проектуванню та будівництву Держпрому передував Всесоюзний конкурс, об'явлений 5 травня 1925 року за ініціативою Української економічної ради та вищої ради народного господарства. Його переможцем було признано проект лєнінградських архітекторів під девізом «Незваний гість». На думку організаторів та журі він в найбільш виразній формі відповідав завданням конкурсу. За задумом самих авторів проекту будівля мала представляти собою величезну фабрику, перетворену шляхом відповідного перерозподілу мас в палац промисловості [18].

Спочатку було побудовано Будинок Держпромисловості (С. Серафимов, М. Фельгер, С. Кравець, 1925-1928 роки), по боках від нього пізніше – Будинок проектних організацій (С. Серафимов, М. Зандберг-Серафимова, 1930-1934 роки) та будинок промислової

кооперації (А. Дмитрієв, О. Мунц, 1929-1934 роки). Незважаючи на те, що кожен комплекс вирішувався різними авторськими колективами, загальна архітектурна єдність ансамблю площі була досягнута.

Таким чином можна говорити, що саме в середині 1920-х років сформувався громадський центр Харкова. Його основу склали системоутворюючі висотні доміанти історичного ядра (дзвіниця Успенського собору) та адміністративно-ділового центру площі Свободи (Держпром), поєднані головною вулицею міста – Сумською.

Новий масштаб Харкову надав саме ансамбль площі Дзержинського. В той же час архітектурно-планувальна та об'ємно-просторова структура міста отримала столичний характер.

Своєрідним відгуком на поглинання найкрупнішими містами своїх приміських територій наприкінці 1950-х років стало створення унікального ділового кварталу Дефанс (фр. *La Défense*) в Парижі, що на відміну від інших подібних утворень безпосередньо пов'язувався з центром міста, являючись продовженням історичної осі схід – захід (вулиця Ріволі, Лувр, Тюільрі, площа Згоди, Єлисейські поля, площа Зірки, Авеню Великої Армії).

Рішення про створення нового ділового кварталу на місці хаотичної старої забудови передмість Нантерр, Пюто та Курбенуа було прийнято у 1955 році [16]. Основною метою цього великого містобудівного проекту стало прагнення упорядкування розвитку західних приміських територій та вивільнення від адміністративно-ділових функцій перевантаженого центру Парижу (рис. 2).

LA DÉFENSE · PARIS DISTRICT

Рис. 2. Діловий квартал Дефанс у Парижі, аксонометрія

В 1958 році була організована «Громадська установа з планування району Дефанс» (ЕПАД - *Etablissement Public d'Aménagement de la Défense*), що розробила програму забудови, яка включала створення адміністративних будівель, торгових центрів, житлових комплексів (архітектори І. Ербе, Р. Камело, Ж. Ж. де Майи, Р. Оаель). Але основним завданням ЕПАД стало розвантаження ділових кварталів біля Тріумфальної Арки та вздовж Великих Бульварів, а також розвиток транспортно-інженерної інфраструктури самого Дефанса.

Для цього була створена платформа Дефанса, що являє собою багатопарову залізобетонну структуру, у якій проходять різні комунікації – лінії метро, залізниця, автодороги, автобусні станції, паркінги, мережа технічних галерей.

Крім того, частина підземного простору зайнята магазинами та виставковими залами. На поверхні організована пішохідна зона довжиною 1,2 кілометри і шириною 250 метрів – центральна прогулянкова еспланада – форум Дефанс, що складається з ряду терас, які спускаються до Сени.

По периметру платформа забудовувалася 25 – 40-поверховими адміністративними будівлями, в проектуванні яких разом з французькими архітекторами прийняли участь і закордонні спеціалісти.

В архітектурі висотних будівель Дефансу простежувалося дві полярні тенденції, характерні для висотної забудови Франції цього періоду.

Композиційні рішення ряду башт віддзеркалювали пошуки пластичного збагачування архітектури «інтернаціонального стилю». Строгі алюмінієві плити навісних панелей і рафіновані профілі імпостів скління в ряді будівель поступаються місцем виразній залізобетонній пластичності, рельєфній фактурі і складній по конфігурації формі світових прорізів (башти «Ля Женераль», архітектори Ж. Ж. де Майї, Заммі; «Європа» архітектори Дельб, Шезіо, Верола; «житлові стрижні» архітектора Е. Айо).

У той же час спостерігається тенденція крайньої дематеріалізації архітектурної форми, коли будівля суцільно облицьовується непрозорим, віддзеркалюючим склом. Металевий каркас скління в такому разі стає майже невидимим, а будівля, таким чином, перетворюється на гігантський дзеркальний моноліт, що відбиває небосхил, сусідню забудову або землю (башти «Манхеттен», архітектори Ербер, Пру; «FIAT», архітектурна агенція СОМ, архітектори Собо, Жюльєн).

Наприкінці 1950-х років була відкрита перша офісна будівля на горбі Дефанс разом з виставковим залом CNIT (*Centre National des Industries et Technologies*).

На початку 1960-х років почали вимальовуватися конкретні обриси нового кварталу. Об'єм офісних приміщень склав приблизно 800000 квадратних метрів. У 1970 році було побудовано п'ять хмарочосів – «Esso», «Nobel», «Aquitaine», «Europe» и «Aurora», та реалізована одна з основних передумов створення нового кварталу на околиці міста – міська швидкісна дорога (RER), що поєднує Дефанс зі станціями «Обер» та «Тріумфальна арка» в структурі міста.

Після нафтової кризи 1973 року та протестів проти створення хмарочосів, що викривляють перспективу Єлисейських Полів, з початку 1980-х років створюється нове покоління висоток, а після проведення міжнародного конкурсу «Обличчя Дефансу» в 1983 році починаються роботи з установа «Великої Арки» (фр. *La Grande Arche de la Défense*), по проекту датського архітектора Йохана Отто фон Спрекельсена, що завершуються вже після смерті автора французьким архітектором Полем Андре у 1989 році до двохсотріччя Французької революції (рис. 3). Велика Арка – Тріумфальна арка ХХ століття, присвячена ідеям гуманізму, а не військовим перемогам, розташована на історичній осі Парижу та сприймається здалеку через Тріумфальну арку і Малу тріумфальну арку у парку Тюїльрі [3].

Форма Арки являє собою куб правильної форми порожній всередині без двох протилежних граней. Його довжина складає 108 метрів, висота – 110 метрів, а ширина – 112 метрів. Бокові стіни Арки вкриті плитками зі скла товщиною 5 сантиметрів, спеціально розробленими щоб запобігти оптичній деформації та протистояти потужній силі вітру; фасад – облицьований плитками з білого каррарського мармуру та сірого граніту. Зверху на Арці розташований зал для проведення конгресів та виставок, а також майданчик, з якого відкривається вид на весь квартал Дефанс і західну частину Парижу. Всередині 35 поверхової будівлі розташовані офіси державних установ та виставкові зали. З двох боків Арки облаштовані ліфти, що підіймають відвідувачів нагору. В центрі Арки знаходиться вільний простір, в якому по замислу Поля Андре знаходиться незвичайний тент, названий архітектором «Хмарина».

Рис. 3. Велика арка Дефанс на історичній осі Парижу

Квартал Дефанс – це живий організм, архітектурний комплекс – ансамбль, що продовжує розвиватися. В грудні 2005 року голова ЕПАД Бернар Блед презентував амбіційний план «La Defense 2006 – 2015», що був розрахований на 9 років і передбачав будівництво 850000 квадратних метрів офісних приміщень, 100000 квадратних метрів житла та створення чотирьох «хмарочосів» висотою більше 300 метрів і реконструкцію існуючих будівель. Частково план реалізовано, а частково строки завершення будівництва перенесені на 2020 рік.

Таким чином можна розглядати квартал Дефанс як класичний архітектурний ансамбль, сформований переважно «хмарочосами» різних поколінь. У містобудівному відношенні – це діловий підцентр громадського центру Парижу, що продовжує та вінчає Великою Аркою основну історичну ось французької столиці захід – схід. В композиційному плані це важлива висотна домінанта з великим композиційним полем, а архітектура Дефансу поєднує особливості «інтернаціонального» стилю та пошуки місцевих архітекторів у сфері взаємодії сучасної форми з оточуючим середовищем. Спостерігається відхід від ідей функціоналізму та створення інтегральної архітектури. Реалізується комплексний підхід шляхом поєднання в єдине ціле з об'ємно-просторовим архітектурним рішенням об'єктів ландшафтної архітектури (знаменитий Парк Великої Арки Жила Клемана), малих архітектурних форм та вуличної скульптури.

В сучасних умовах зміни технологічних епох у науковій літературі, при збереженні загальноприйнятих особливостей ансамблю – завершеності, домінантності, комплексності, функціональної універсальності, на перший план все частіше висувається саме його комплексність, з якої і витікає, на думку Г. Є. Русанова, сучасна трактовка архітектурного ансамблю, що поєднує проблеми функціонального та художнього характеру, а саме поняття визначається як комплекс або комплексний підхід, тобто основний зміст терміну «ансамбль» полягає у комплексності всіх складових частин.

При розгорнутому розгляданні комплексності постають питання складу комплексу, характеру взаємодії окремих частин, умов взаємодії та якісних характеристик [15]. При визначенні складу комплексу, виявленні ряду його характерних рис, що віддзеркалюють закономірності архітектурного ансамблю, на перший план виходить цілісність об'єкту як основна якість системи. Саме системний якісний рівень, більш високий у порівнянні з

простою сукупністю складових частин, виділяє властивість ансамблю як об'єкту, що розвивається комплексно на відміну від навколишньої міської забудови.

При цьому, в контексті глобального етапу процесу урбанізації архітектурні комплекси не тільки перетворюються у грандіозні багатофункціональні структури міського типу, що у територіальному відношенні можуть охоплювати десятки гектарів, а й дуже часто розвиваються вертикально, демонструючи трансформацію висотної забудови у «мега хмарочоси» що сягають заввишки кілька сотень метрів.

Знаковість, домінування подібних структур по відношенню до навколишнього міського середовища не визиває сумніву, а створення їх образності, естетичної привабливості, запам'ятовування зумовлює підхід до їх формування як архітектурних ансамблів.

Аналіз існуючих багатофункціональних висотних комплексів дозволяє виділити ряд основних типів, формування яких підтверджує становлення та розвиток тенденції їх трансформації у архітектурні ансамблі:

– тип 1 – локальні башти, що розвиваються виключно вертикально, протиставляються стилістичній частині при її наявності, або навколишній забудові, володіють величезним композиційним полем при мінімальних системоутворюючих можливостях; завжди виступають в ролі доміант, створюючи силует, що важко гармонізується з навколишнім середовищем (наприклад, багатофункціональний комплекс Бурдж-Халіфа, архітектурне бюро Skidmore, Owings and Merrill, Дубай, 2004) та уявляють собою найбільш поширений тип «хмарочосів» на сьогоднішній день. Можуть включатися в масу вертикальної співрозмірної їм забудови на рівні рядового структурного елемента (наприклад, Манхеттен). В перспективі, за виключенням елемента в масі забудови та при наявності території, можуть перетворюватися на відповідний елемент у формуванні архітектурного ансамблю (рис.4);

– тип 2 – кілька башт, що органічно пов'язуються зі своїм стилістичним, часто багатоповерховим, утворюють з ним нову структуру – «магніт», вузол з великим композиційним полем та високими системоутворюючими якостями в структурі поселення, що виступають у ролі доміант та формують силует. Розвиток у ролі атрактора, що виконує певну роль в системі міста або його структурному елементі, зумовлює в образному відношенні створення архітектурно-художнього акценту як основи архітектурного ансамблю (житлові башти Dancing Towers, Studio Daniel Libeskind, Сеул, 2011) (рис. 5);

– тип 3 – група башт, що об'єднується навколо певного простору як системоутворюючого елемента, з великим композиційним полем та системоформуючою роллю в структурі міста. Системоутворюючий простір, що виступає на паритетних умовах з висотною архітектурою, формується на основі композиційних законів і являється планувальною основою архітектурного ансамблю та забезпечує його цілісність. Комплексність об'єкту, в свою чергу, передбачає його багатофункціональність та здатність до самоорганізації при необхідності в умовах міського середовища, що швидко змінюється. В структуру міста подібний висотний комплекс – ансамбль привносить нове смислове звучання та художню виразність. Може виступати новим підцентром розвитку, спеціалізованим центром – точковим привнесенням певних якостей в навколишнє міське середовище, здатним кардинально вплинути на всю міську систему (висотний готельний комплекс Абрадж аль-Бейт, SL Rasch GmbH and Dar Al-Handasah Architects, Мекка, 2012) (рис. 6).

В таких умовах подальше формування висотних багатофункціональних комплексів у якості архітектурних ансамблів, спираючись на тенденцію становлення та розвитку їх основних типів, може реалізовуватися з урахуванням ряду факторів, що зумовлюють формування висотного будівництва у всьому світі як глобального явища.

Перш за все це науково-технічний прогрес, що зробив реальністю створення подібних унікальних будівель, пов'язаний з розвитком новітніх технологій, в тому числі «розумних», та їх впровадженням в будівельну індустрію.

Рис. 4. Тип 1 – багатофункціональний комплекс Бурдж-Халіфа, Дубай

Рис. 5. Тип 2 – житлові бапти Dancing Towers, Сеул

При цьому, престижність формування ексклюзивних за висотою, формою, конструкціями «хмарочосів» як візитної картки держави, негласне змагання за найбільшу будівлю в світі залишається в тренді.

Рис. 6. Тип 3 – висотний готельний комплекс Абрадж аль-Бейт, Мекка

Демонстрація економічного рівня розвитку держави, здатної дозволити собі будівництво не тільки коштовних об'єктів, а й залучити до проектування провідних архітектурних колективів світу, доповнює цей перелік.

Підхід до сучасного міста як до складної синергетичної системи дозволяє окреслити основні принципи, що можуть застосовуватися до формування висотних багатофункціональних комплексів – архітектурних ансамблів.

Так, розгортання у часі і просторі та здатність до самоорганізації висотних комплексів – архітектурних ансамблів в умовах швидкісних змін міського середовища виступає на перший план як гарантія їх існування та розвитку.

Другий аспект – це включення висотних комплексів – архітектурних ансамблів як невід'ємних елементів у структуру міста, з метою забезпечення її цілісності, з певною роллю – домінант для створення нового силуету, формування системоутворюючих вузлів, «магнітів», атракторів на периферії міста, компенсаційних об'єктів відсутніх функцій і композиційних акцентів в структурі міста.

Композиційна єдність, неповторний архітектурний образ, виразність комплексу – ансамблю створюються на основі поєднання глобальних тенденцій, досягнень науково технічного прогресу та естетичних уподобань та пріоритетів населення місцевості, на якій об'єкт створюється.

Висновки:

1. Багатофункціональні висотні комплекси можуть розглядатися як архітектурні ансамблі (БФВК + АА).

2. У разі формування багатофункціональних висотних комплексів як архітектурних ансамблів, на перший план виступають їх ознаки структурних елементів міської системи певного ієрархічного рівня.

3. Як структурним елементам міської системи, таким об'єктам надається роль гармонізаторів міського середовища – нових домінант, що створюють постіндустріальний силует міста, системоутворюючих вузлів – міських підцентрів, що доповнюють та розвивають підсистему загальноміського центру, компенсаторів відсутніх функцій міського середовища.

4. Багатофункціональні висотні комплекси – архітектурні ансамблі формуються як складні, відкриті, здатні до самоорганізації об'єкти – системи, що крім органічного включення у навколишнє середовище, володіють цілісністю, комплексністю, стильністю, композиційною єдністю та художньою виразністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амелянц А. А. Развитие представлений об ансамбле в теории градостроительства. URL: <https://www.dissercat.com/content/razvitie-predstavlenii-ob-ansamble-v-teorii-gradostroitelstva>
2. Амелянц, А.А. Развитие представлений об ансамбле в теории архитектуры: дис. ... канд. архит.: 18.00.01: [в 2 т.]. М., 2004.
3. Велика арка Дефанс. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Велика_арка_Дефанс
4. Бенуа А.Н. Живописный Петербург. Мир искусства. 1902. № 1 (Том 7). С. 1-5.
5. Біжко Є. В. Формування номінацій висотних будівель і споруд в архітектурі. Науковий вісник будівництва. Харків: ХНУБА, ХОТВ АБУ, 2019. Т. 98. №4. с. 166-171.
6. Бунин А. В., Круглова М.Г. Архитектура городских ансамблей: Ренессанс. М.: Издательство Всесоюзной академии архитектуры, 1935.
7. Бунин А. В., Круглова М.Г. Архитектурная композиция городов. М.: Издательство Академии архитектуры СССР, 1940.
8. Былинкин Н. П., Калмыкова В. Н., Рябушин А. В., Сергеева Г. В. История советской архитектуры (1917 – 1954 гг.). М.: С., 1985. 255 с.
9. Дагданова И. Б. Проблема архитектурного ансамбля на примере городов современной Германии. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-arhitekturnogo-ansamblya-na-primere-gorodov-sovremennoy-germanii>
10. Иконников А. В. Архитектурный ансамбль. URL: http://books.totalarch.com/architectural_ensemble_ikonnikov
11. Ильин Л. А. Ансамбль в архитектуре города. Архитектура СССР. 1935. № 5. С. 41-50.
12. Лавров В. А. Архитектурно-планировочный ансамбль (вопросы архитектурно-пространственной организации ансамбля). URL: <http://tehne.com/event/arhivsyachina/v-lavrov-arhitekturno-planirovochnyy-ansambl-1936>
13. Ладигіна І. В., Біжко Є. В. Глобальні міста в контексті мегалополізації як невідомна складова сучасного етапу процесу урбанізації. Науковий вісник будівництва. Харків: ХНУБА, ХОТВ АБУ, 2019. том 1. № 2 (96). с. 81 – 88.
14. Нащокина М.В. Ансамбли Москвы середины XIX века / Архитектурные ансамбли Москвы XV - начала XX веков: принципы художественного единства / под редакцией Т.Ф. Саваренской. М.: Стройиздат, 1997. С. 302-337.
15. Русанов Г.Е. Архитектурный ансамбль в структуре исторически сложившегося города [Текст]: автореф. дис. канд. архит. Санкт-Петербург, 2000. 53 с.
16. Соловьев Н. К., Турчин В. С., Фирсанов В. М. Современная архитектура Франции. М.: С, 1981. 302 с.
17. Старостенко Ю.Д. Представления об ансамбле в советской архитектуре. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/predstavlenie-ob-ansamble-v-sovetskoy-arhitekture-1930-h-gg-teoriya-i-praktika-na-primere-moskvy-i-leningrada>
18. Черкасова Е. Архитектурная культура региона. Харьков: Изд-во «Форт», 2008. 124 с.
19. Шкодовский Ю.М., Лаврентьев И.Н., Лейбфрейд А.Ю., Полякова Ю.Ю. Харьков вчера, сегодня, завтра. Харьков: Фолио, 2002. 207 с.
20. Энциклопедический словарь. Том 1а: Алтай - Арагвай / издатели: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. СПб.: Типо-Литография И. А. Ефрона, 1893. С. 821-822.

REFERENCES:

1. Amelyancz A. A. Razvitie predstavlenij ob ansamble v teorii gradostroitel'stva. URL: <https://www.dissercat.com/content/razvitie-predstavlenii-ob-ansamble-v-teorii-gradostroitelstva>
2. Amel'yanecz, A.A. Razvitie predstavlenij ob ansamble v teorii arkhitektury: dis. ... kand. arkhит.: 18.00.01: [v 2 t.]. M., 2004.
3. Vely`ka arka Defans. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Vely`ka_arka_Defans
4. Benua A.N. Zhivopisny`j Peterburg. Mir iskusstva. 1902. №1 (Tom 7). S. 1- 5.
5. Bizhko Ye. V. Formuvannya nominacij vy`sotny`x budivel` i sporud v arkhitekturi. Naukovy`j visny`k budivny`chtva. Harkiv: XNUBA, XOTV ABU, 2019. T. 98. №4. s. 166 – 171.

6. Bunin A. V., Kruglova M.G. Arkhitektura gorodskikh ansamblej: Rennans. M.: Izdatel'stvo Vsesoyuznoj akademii arkhitektury, 1935.
7. Bunin A. V., Kruglova M.G. Arkhitekturnaya kompozitsiya gorodov. M.: Izdatel'stvo Akademii arkhitektury SSSR, 1940.
8. Bylinkin N. P., Kalmykova V. N., Ryabushin A. V., Sergeeva G. V. Istoriya sovetskoy arkhitektury (1917 – 1954). M.:S., 1985. 255 s.
9. Dagdanova I. B. Problema arkhitekturnogo ansamblya na primere gorodov sovremennoj Germanii. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-arhitekturnogo-ansamblya-na-primere-gorodov-sovremennoj-germanii>
10. Ikonnikov A. V. Arkhitekturny ansambl. URL: http://books.totalarch.com/architectural_ensemble_ikonnikov
11. Il'in L.A. Ansambl v arkhitekture goroda. Arkhitektura SSSR. 1935. №5. S. 41-50.
12. Lavrov V. A. Arkhitekturno-planirovochny ansambl (voprosy arkhitekturno-prostranstvennoj organizatsii ansamblya). URL: <http://tehne.com/event/arhivsyachina/v-lavrov-arhitekturno-planirovochnyy-ansambl-1936>
13. Ladygina I. V., Bizhko Ye. V. Global'ni mista v konteksti megalopolizatsiyi yak nevidyemna skladova suchasnogo etapu procesu urbanizatsiyi. Naukovy j visny k budivny cztva. Xarkiv: XNUBA, XOTV ABU, 2019. tom 1. №2 (96). s. 81 – 88.
14. Nashhokina, M.V. Ansambli Moskvyy serediny XIX veka. Arkhitekturny e ansambli Moskvyy XV - nachala KhKh vekov: printsipy khudozhestvennogo edinstva / pod redaktsiej T.F. Savarenskoj. M.: Strojizdat, 1997. S. 302- 337.
15. Rusanov G.E. Arkhitekturny j ansambl v strukture istoricheski slozhivshegosya goroda. avtoref. dis. kand arhit. Sankt-Peterburg, 2000. 53 s.
16. Solov'ev N. K., Turchin V. S., Firsanov V. M. Sovremennaya arkhitektura Franczii. M.: S, 1981. 302 s.
17. Starostenko Yu.D. Predstavleniya ob ansamble v sovetskoy arkhitekture. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/predstavlenie-ob-ansamble-v-sovetskoy-arhitekture-1930-h-gg-teoriya-i-praktika-na-primere-moskvyy-i-leningrada>
18. Cherkasova E. Arkhitekturnaya kul'tura regiona. Khar'kov: Izd-vo «Fort», 2008. 124 s.
19. Shkodovskij Yu.M., Lavrent'ev I.N., Lejbfrejd A.Yu., Polyakova Yu.Yu. Khar'kov vchera, segodnya, zavtra. Khar'kov: Folio, 2002. 207 s.
20. E`nciklopedicheskij slovar`. Tom 1a: Altaj - Aragvaj / izdateli: F. A. Brokgauz, I. A. Efron. SPb.: Tipo-Lito-grafiya I. A. Efrona, 1893. S. 821-822.

Ladygina I. V., Bizhko E. V., Dubina N. G. FEATURES OF FORMATION OF MULTIFUNCTIONAL HIGH-RIGHT COMPLEXES AS ARCHITECTURAL ENSEMBLES IN THE STRUCTURE OF MODERN LARGEST CITIES. In the post-industrial period of rapid changes in the largest cities, architectural ensembles cease to exist as static elements of the urban environment, into the structure of which new, often high-rise, objects are actively being introduced, complementing it and developing, and many researchers begin to consider the architectural ensembles themselves as complex complexes possessing system properties. In such conditions, the importance of high-rise buildings is constantly growing, the formation on its basis of multifunctional complexes, town-planning units, development sub-centers - dominants and a new silhouette of the urban system, leads to increased requirements for architectural, artistic and aesthetic solutions and the creation of architectural ensembles on the basis of multifunctional high-rise complexes, which, for its part, is confirmed by the tendency of the emergence and development of the main types of "skyscrapers".

Key words: architectural ensemble, multifunctional high-rise complex, urban structure, modern stage of urbanization, systemic understanding of the city and its individual elements.

doi.org/10.29295/2311-7257-2018-101-3-16-22

УДК 72.01

Качемцева Л.В., Хороян Н.П.

*Харківський національний університет будівництва та архітектури
(вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна; e-mail: kachemtsevalubov@gmail.com, nkhor62@gmail.com;
orcid.org/0000-0003-3564-0537, orcid.org/0000-0002-0889-8826)*

ІСТОРИЯ СТВОРЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН БУДИНКУ РОБІТНИКІВ ОСВІТИ В ХАРКОВІ

Стаття присвячена вивченню етапів формування об'ємно-просторової структури та стилістики, історії створення будівлі та аналізу її сучасного стану з метою визначення архітектурної, культурної та історичної цінності споруди. Комплексним літературно-архівним та польовим дослідженням підтверджено, що вказана будівля, яка розташована у центральному історичному ареалі м. Харкова, складається з декількох різночасових частин, де основу складає жилий будинок (міський особняк) видатного суспільного діяча кінця XIX –